

JOSIP BRATULIĆ

Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti

Zrinski trg 11, HR-10000 Zagreb

bratulic@gmail.com

ISTARSKE JEZIKOSLOVNE TEME U DJELU PETRA SKOKA

U raspravi se upozorava na Skokovo zanimanje za jezične probleme u Istri, od njegove mladosti do smrti (1881. – 1956.). Istra je uvijek bila zanimljiva filozofima za proučavanje jezika u kontaktu. Autor je naglasio da su Skokovi podaci o jeziku veoma važni za kulturnu povijest jer otkrivaju koje su riječi i na koji način u dalekoj prošlosti ulazile u govor govornika i jednoga i drugoga jezika, i Hrvata i Romana u Istri.

Ovo priopćenje moja je usrdna zahvala akademiku, sveučilišnom profesoru Petru Skoku (1881. – 1956.) čije sam kulturnopovijesne tekstove rado čitao jer su me oni pouzdano upućivali na široko kulturološko polje, a rasprave iz etimologije utirale su mi put u utvrđivanje onih spoznaja kojima je potrebna podrška iz povijesti jezika da bi se stvorila jasna slika o povijesti najšireg sloja ljudi, jer su ti davni ljudi s pomoću jezika, svoga materinskoga i naučenoga, širili i utvrđivali spoznaje o svijetu i svojoj zemlji, o društvenim kretanjima, o zbivanjima kojih su odjeke sa zebnjom očekivali i pred svojim domom. Posebice su zanimljivi kontakti među jezicima, tj. govornicima, o čemu svjedoče etimologije u kojim dobar čitač otkriva ne samo neke pojedinosti o jeziku nego mnogo više: stanja u društvenom, gospodarskom, kulturnom životu, i što se sve plododosno ili zahirujuće događalo u dalekim povijesnim razdobljima, a danas od tih činjenica prepoznajemo ponegdje samo mrvice, riječi, okrnjene ili tek žive, te se sjaju u jeziku kao pločice davnoga i divnoga mozaika, od kojega su ostali pometeni obrisi. Dobro oko razbora i silan zor znanja Petra Skoka otkrivaju potonule svjetove jezičnih kontakata, dodira i suživota. Posebice to vrijedi za ona područja Hrvatske u kojima se tradicija jače očuvala, a o čemu svjedoče etimologije koje je otkrivao upravo Petar Skok, osobito u Istri.

Prvi njegov rad iz istarske toponomastičke problematike izašao je 1915. u *Nastavnom vjesniku*, a odnosi se na grad u središnjoj Istri: Buzet.¹ Talijansko *Pinguente* i latinsko *Pi(n)quentum* nije se dalo vezati za hrvatsko Buzet, osim preko furlanskoga (retoromanskoga) *Pilzent*, koji je oblik Skok nagađao, ali za taj oblik nije imao potvrda. Na jednome mjestu u Istarskom razvodu nalazimo oblik *Plzet*, a kako je *l* prešlo u *u*, lako je bilo utvrditi kako je *Pilzent* prihvaćen u hrvatski jezik, a što pokazuje i starinu našega spomenika².

Kad se habilitirao na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu 1912. na katedri za uporednu romansku gramatiku, on je prihvatio izazov da s jednakom zauzetošću istražuje romanske, slavenske, ilirske (albanske) i germanske elemente u cjelokupnosti naše jezične stvarnosti. Te je godine po nalogu bečke Akademije proputovao sjevernom i srednjom Dalmacijom gdje je proučavao toponimiju. Po objavljenim tekstovima iz toga vremena, a i kasnijih godina, razabire se da je prošao i Istrom. Osim o Buzetu – on je tada više puta pisao o toponimiji Istre, a nekoliko puta i o etimologijama kojima je dokazivao ranu prisutnost Slavena–Hrvata u Istri. Dok je talijanska povijesna i filološka znanost isticala onaj uzvik građana iz znamenitoga Rižanskog pravorijeka (804.) istarskih gradova neka se Slaveni izbace iz Istre (*Ejciamus foras!*), kulturološki i toponomastički dokazi potvrđuju ne samo da vojvoda Ivan nije Slavene izbacio iz Istre (ta bili su mu dobra i sigurna vojna snaga koja nije dopuštala da se gradski utjecaji i posjedi šire izvan gradskih zidina) nego su novi doseljenici obrađivali polja, krčili šume, napasali stoku sve do gradskih zidina, a imena poljoprivrednih čestica do danas svjedoče komu su u ta davna vremena pripadale³. O tome svjedoči knjiga, dugo na čekanju da se priskrbe novci za tiskanje u ediciji *Histria Croatica*, kojoj sam urednik. Skok se rado vraćao istarskim toponimijama i etimologijama jer nije bio opterećen nikakvim neznanstvenim razlozima, dapače suživot Romana i Slavena od Istre do Kotora smatrao je velikim civilizacijskim dostignućem i Slavena i Romana, ali i drugih etničkih skupina koje su pristizale u Istru (Ćići, Istroromani, Vlasi). Prateći – sumarno – njegove objavljene radove kroz godine, vidjet će se kako se krug njegovih zanimanja širio i na talijanski i slovenski dio Istre. U tom je od velike pomoći *Retrospektivna onomastička bibliografija* koju su sastavili Valentin Putenec i Petar Šimunović⁴. U toj je knjizi zabilježeno više od 170 bibliografskih jedinica, a u tim je tekstovima mnogo više građe

---

¹ P. Skok, Prilozi k ispitivanju hrvatskih imena mjesta, III. 3. *Buzet*, *Nastavni vjesnik* 1915, br. 5.

² J. Bratulić, *Istarski razvod. Studija i tekst*. Pula, 1978.

³ O tome svjedoči knjiga Srđe Orbanića, već dugo dovršena i na čekanju tiskanja: *Imena naselja i rudina u Istri*.

⁴ Valentin Putenec i Petar Šimunović, *Retrospektivna onomastička bibliografija: hrvatsko-srpska do godine 1975.*, priredio Petar Rogulja, Djela JAZU, knjiga 68, Zagreb, 1987.

nego što naslov obećava. O istarskoj toponimiji – po godinama objavljivanja – navodim rječničke redalice:

- 1914. Buzet, Labin
- 1918. Parentium-Poreč-Parezo, Tergeste-Trst
- 1920. Kožljak
- 1921. Mošćenice, Prodol, Zavod
- 1922. Čići, Ćiribiri, Istrorumuni, Poreč, Zareč, Rječina
- 1923. Lupoglav, Učka, Kičer, Soča, Poreč, Trst
- 1924. Milje, Vegla-Krk, Bezjak
- 1925. Peroj
- 1926. Milje, Mugla, Muggia, Oprtalj, Pula, Hrastovlje
- 1927. Labin
- 1928. Bezjak
- 1930. Lovran, Žminj, Trst, imena Mohor, Mogor
- 1934. Milje, Peroj, Venecija-Mleci
- 1936. Kopar-Capris, Pedena-Pićan, Verteneglio-Brtonigla, Mugla-Milje, mletački i istriotski
- 1938. Vlačić, Vlašić, Flaccio
- 1951. Venecija-Mleci, Opatija, Muggia-Milje, Brioni
- 1952. Peroj, Savudrija, a zatim i slovenska mjesta: Brišče, Bovec, Kobarid, Škedenj, Žavlje, Opčina; Lovreč-Lovrečica, Lovret, Mavar
- 1956. Vodnjan-Dignano-Adignano-Atinianum, Oprtalj, Ližnjan, Marčana
- 1957. Motovun i Labin, i još jednom: Peroj.*

Iz ovoga popisa vidi se da se Petar Skok pojedinim svojim rješenjima vraćao, utvrđujući svoje rješenje novim podacima, rjeđe ispravljajući svoje mišljenje. Vjerojatno ima i u drugim njegovim člancima ponešto što se odnosi na istarsku onomastiku i posebice toponimiju.

Stoga je bilo razumljivo da su upravo njega angažirali u radu na dokazivanju našega prava na Istru kad se trebalo izboriti, nakon sile oružja, za snagu dokaza da je Istra slavenska, hrvatska i slovenska zemlja i po svojem stanovništvu i po svojim toponomatičkim dokazima koji pokazuju dubinu hrvatske i slovenske ukorijenjenosti na tom, najzapadnijemu slavenskom ozemlju.

Uključio se u diplomatsku borbu za dokazivanje slavenstva-hrvatstva Istre i za priključenje Istre matici zemlji, Hrvatskoj. Najprije u knjizi *Oko Trsta*⁵.

---

⁵ * U *Etimologijskom rječniku hrvatskoga ili srpskoga rječnika*, u bilješkama uz pojedine obrađene riječi ne citiraju se podatci iz objavljenih radova Petra Skoka. Sam to nije ubilježio u svojoj građi za rječnik, pa onda ni redaktor neuređenog rukopisa, Valentin Putanec. *Oko Trsta*. Beograd, 1945.

Njegov je doprinos u knjizi *Cadastré national d' Istrie* imao veliko, golemo značenje, i zbog dokaza koje je, zajedno s drugim autorima iznio, i zbog autoriteta koje je njegovo ime na tom poslu značilo. Zajedno sa suradnicima, u vrlo kratkom roku, priredio je dokumentaciju za međunarodnu komisiju za razgraničenje između Jugoslavije i Italije. Na temelju popisa pučanstva iz 1945. označavao je – prema prezimenima – broj slavenskog stanovništva nasuprot romanskom, posebice se osvrćući na prezimena upravo zbog toga što ih je trebalo vratiti u prvotni slavenski oblik jer je fašistički režim našim ljudima, da bi zatro svaki trag hrvatstva i slavenstva, nasilno promijenio imena i prezimena, kao i imena pojedinih mjesta, gradova i sela⁶.

U *Istoriskom časopisu*, Organu Istoriskog instituta SANU, pod naslovom *Toponomastički problemi* objavljen je cijeli niz zanimljivih rasprava o toponimiji, posebice istarskoj. U 2. poglavlju piše o riječkoj toponomastici. Na samom početku teksta njegova je rečenica kojom se uključio u političku stvarnost poslijeratnoga razdoblja, te zato i tvrdi da se toponomastikom može dokazati »da je Rijeka u toponomastičkom pogledu najhrvatskiji grad«. U 7. poglavlju piše opsežnu radnju o Vodnjanu, u 9. poglavlju raspravlja o brojnim toponimima, od kojih je najveći broj posvećen Istri i Rijeci: Peroj, Savudrija, Vodnjan, Motovun i Labin. Od 1900., kad se upisao na fakultet u Beču, pa sve do završetka studija, čini se, nije više objavljivao svoje radove, a nakon studija posve se posvetio filološkoj znanosti. Niz zaključuje Žumberkom, kojim je započeo svoja toponomastička istraživanja još dok je bio đak u Rakovcu kod Karlovca, *Žumberak*, u karlovačkom časopisu *Svjetlo*, 1899. Tada se još uspješno bavio književnošću, posebice književnom kritikom, potpisujući svoje radove pseudonimom Mikov. U okviru hrvatske Moderne njegov je glas bio prepoznatljiv, a ocjene književnih djela upućivale su na to da se pojavio dobar procjenitelj novih književnih djela. Kad je, nakon mnogo godina, u *Zborniku Marka Marulića* (1950.) objavio opsežan i znamenit rad *O stilu Marulićeve »Judite«*, mnogi su se književni povjesničari i književnici iznenadili njegovim svježim i poticajnim pogledima na djelo Marka Marulića.

Posebice je zanimljiv i za promišljanje kulturne povijesti poticajan njegov rad o Vodnjanu.⁷

Vodnjan »čini danas talijanski otočić istroromanskog govora, okružen sa svih strana hrvatskim stanovništvom, koje najvećim dijelom potječe od onih dvjesto porodica „morlačkih“ doseljenih ovamo 1588. iz neodređenog kraja

⁶ *Cadastré national de l' Istrie d' après Recensement du 1-er octobre 1945*. Sušak, 1946. i autori ili redaktori: Petar Skok, Mirko Deanović, Fran Ramovš. Hrvatsko izdanje *Prezimana i naselja u Istri. Narodnosna statistika u godini Oslobođenja I–III*, koje su priredili Josip Bratulić i Petar Šimunović, Istra kroz stoljeća, Pula–Rijeka, 1985–1986.

⁷ Petar Skok, *Toponomastički problemi*. Poglavlje VII. *Vodnjan, Istoriski časopis*, Organ Istoriskog instituta SANU VI, Beograd, 1956, str. 169–176.

Dalmacije. Njihov govor je štokavski sa nekim oznakama, koje bi se mogle smatrati vodnjanskima«. Istroromanski govor Vodnjana varijanta je istoga govora u Rovinju. Taj je govor opisao Antonio Ive⁸. Napominje: »U 16. vijeku ima u Vodnjaju glagolskih zabilježbi i možda više hrvatskih porodičnih imena nego što ih ima danas, gdje je hrvatskih prezimena nabrojeno 84.«, a zatim: »Glagolske zabilježbe kao i lingvistička analiza toponima Vodnjana dokazuju da je ovdje bilo Hrvata daleko ranije, prije dolaska onih 200 „morlačkih“ porodica u 16. vijeku«.

Petar Skok u ovoj je raspravi krenuo od toponima *Vodnjan*, talijanski *Digniano*, lokalni izgovor *Diñán*, u starijim dokumentima Adignan. Pretpostavljeno je ime *Atinianum. Ono *a* u *prvom* slogu počelo se smatrati (i čuti) kao prijedlog *ad* – zato *Dinjan*. Hrvati su prihvatili rani oblik s najstarijom zamjenom *a* > *o*, kao kod Parentium > Poreč. U drugom slogu *i* prelazi u poluglas i ispada kao u riječi pas – psa. Tako: Vodnjan. Nakon toga Skok navodi pregršt sličnih pojava u Istri: Ližnjan, Marčana, na dubrovačkom području ime otočića Jakljan. Ipak – Skok je imao otvorene oči za sve što se može vidjeti i priklone uši za ono što se čuje. Čitajući raspravu Vodnjanca Antonija Ive i njegov rječnik vodnjanskoga govora upozorio je na riječ *grendana*, koju je Ive zabilježio u Rovinju, Balama, Vodnjaju, Galežani, Puli i Sišanu, tj. na području rimskoga *ager polensis*; zabilježena riječ potječe od sveslavenske i staroslavenske terminologije *grędelъ*; danas *gredalj*, *grędelj*. Ova je riječ prešla u istroromanski u vrijeme kad su pridošli Slaveni-Hrvati u svojem govoru imali palatalni nazal *ę*. Ta se riječ »može objasniti samo po zakonu kontakta dvaju jezika« u vrlo ranom razdoblju njihova kontakta. Ovdje treba napomenuti da su Hrvati, kad su došli u naše krajeve, pa i u Istru, imali naprednije orače sprave nego domicilno stanovništvo, o čemu je pisao hrvatski etnolog Branimir Bratanić⁹.

Druga je istarska posuđenica *kolizo*, kako ju je zapisao Ive, a Skok ju je u Vodnjaju zabilježio kao *kólizo*, u današnjem jeziku: *kolac*. U istroromanski je ušla dok se još čuo poluglas *kolъъ*, koji su domaći čuli kao *i*. »To znači da posuđenica potječe iz prvoga najstarijeg vremena, svakako iz vremena prije 12. vijeka«¹⁰. Za kulturnog povjesničara ovaj je jezični podatak od velikoga značenja. Ta riječ – *kolizo* – *kolac* svjedoči da je domaće stanovništvo u svojoj vinogradarskoj tradiciji penjalo loze na grane drveća, najčešće klena, a možda i duda, onako kako je tu sliku, zadivljen i začuđen opisao u prvoj polovici XIX. stoljeća, u poemi *Grobničko polje*, Dimitrija Demeter, putujući od Venezije, uz rijeku Brentu, prema Padovi, gdje je studirao medicinu:

---

⁸ Antonio Ive, *I dialetti ladino-veneti dell' Istria*, Strasburgo, 1900.

⁹ Branimir Bratanić, *Orače sprave u Hrvata*, Zagreb, 1939.

¹⁰ Petar Skok, *Toponomastički problemi. Vodnjan*, str. 175.

Ja od brente vidjeh obale zelene,
Čuh žuborit njene bistre vode,
Pokraj kojih grleći se hode
Umjetnost i narav ko sestre rođene...
Visoki platani groždem ovijeni,
Lombardije svilorodne ravni...

Hrvati su u Istri i drugdje već tada, u XII. st. upotrebljavali kolce u vinogradarstvu i poljoprivredi, što potvrđuje upravo ovaj podatak iz jezika istarskih Romana.

Slično je i s drugom riječi, koju je također zabilježio Antonio Ive, ali ju je „otkrio“ Petar Skok: to je riječ *lóniza* zabilježena u Šišanu, u Fažani i Rovinju *lúlista*, u Vodnjanu *lólisa*, u Galežani *luolisa* – uvijek u istom značenju lonac, od staroga slavenskoga *лоньць*, s asimilacijom $n > l$, i s ostvarenjem poluglasa *ɫ* kao *i*. Po mišljenju Petra Skoka to se dogodilo prije 12. stoljeća jer su poluglasovi »dobili potpuni izgovor vokala *a* i *e* istom u 12. i 13. vijeku«, a riječi *kolizo* i *lonizo* posuđene su u istroromanski daleko ranije. Iako su u Istri u antičko vrijeme postojale radionice za izradu proizvoda od gline, kao što su cigle, crjepovi, amfore i urne za pokop mrtvaca, nestankom organizirane antičke civilizacije ti su obrti zamrli. Novo je stanovništvo Istre, Hrvati, obnovilo te obrte i zadržalo ih kroz duga stoljeća (Rakalj, Hum), sve do sredine XX. stoljeća. Iako Skok, u posljednoj rečenici svoga rada o Vodnjanu piše da su Hrvati vrlo rano, prije 12. i 13. stoljeća, dolazili kao poljoprivredni radnici na rimski ager polensis, s napomenom da to doduše »ne znači da su se još tamo i naseljavali«¹¹, imena obradivih čestica, livada, pašnjaka i rudina svjedoče o starini i trajnom naseljavanju Hrvata u zaleđa bizantskih gradova na obali Istre¹².

Literatura

- PUTENEC, VALENTIN i PETAR ŠIMUNOVIĆ. 1987. *Retrospektivna onomastička bibliografija, hrvatsko-srpska do godine 1975.*, Djela JAZU, knjiga 68, Zagreb.
- SKOK, PETAR. 1937. *Dolazak Slavena na Mediteran*, Pomorska biblioteka JS, Split.
- SKOK, PETAR. 1937. *Mediteranski i jadranski vidici*. Dodatak knjizi *Dolazak Slavena na Mediteran*.

---

¹¹ Na istome mjestu, str. 176.

¹² O tome vidi bilješku 3.

- SKOK, PETAR. 1940. *Problem romanstva i slovenstva na našim ostrvima*, Jadranska straža.
- SKOK, PETAR. 1950. *Slavenstvo i romanstvo na jadranskim otocima*, I–II., Jadranski institut JAZU.
- SKOK, PETAR. 1950. O stilu Marulićeve »Judite«, *Zbornik Marka Marulića*, Djela JAZU, knjiga 49, Zagreb, 165–241.
- SKOK, PETAR. 1956. Toponomastički problemi. Poglavlje VII. Vodnjan, *Istoriski časopis*, Organ Istoriskog instituta SANU VI, Beograd, 169–176.
- SKOK, PETAR. 1971–1974. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I–IV. *Zbornik u čast Petru Skoku o stotoj obljetnici rođenja 1881–1956.*, Djela JAZU, knjiga 59, Zagreb, 1985.

Istrian linguistic topics in the work of Petar Skok

Abstract

This paper calls the attention to Skok's interest in Istrian linguistic problems, from the time when he was very young until he died (1881–1956). Istria has always been attractive to philologists for studying languages in contact. The author stressed the importance of Skok's language data for Croatian cultural history because they reveal which words and in what way entered the discourse of both Croatian and Roman speakers in Istrian distant past.

Ključne riječi: Petar Skok, toponimija, Istra

Key words: Petar Skok, toponymy, Istria